

بسمه تعالی

آل محمد علیهم السلام دو عاشورا داشتند: عاشورای صبر و سکوت (امام حسن) و عاشورای حرکت و قیام که عاشورای قعود، زمینه‌ساز عاشورای قیام حسینی بوده است؛

تدبر در سیره امام حسن مجتبی علیه السلام

امام حسن علیه السلام در کودکی، در دامان پر مهر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله پرورش یافتند و از محبت عمیق ایشان برخوردار بودند. آن حضرت در کنار پدر و مادر خود در فعالیت‌هایی چون اطعام مساکین شرکت داشتند و با وجود کودکی، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله ایشان را «سید جوانان اهل بهشت» می‌خواندند. شرکت امام حسن علیه السلام در جریان آیات تطهیر، مباحله و سوره‌ی انسان، از حضور مؤثر در جریان‌های تاریخی عصر پیامبر حکایت می‌کند. پس از رحلت پیامبر صلی الله علیه و آله، امام حسن علیه السلام در اعتراض‌های پدر و مادر به جریان سقیفه و نیز در اقدام‌های آنها برای بازپس‌گیری فدک شرکت داشتند. ایشان تلاش‌های پدر و مادر خود در مبارزه با انحراف‌های دوره‌ی ابوبکر را از نزدیک دیدند. در دوره‌ی عثمان، امام حسن علیه السلام همچون پدر خود، او را به سبب بی‌عدالتی و اقدام‌های نادرست نصیحت می‌کردند و در جریان شورش مردمی، به دستور امام علی علیه السلام از خانه‌ی عثمان حراست کردند.

در دوره‌ی حکومت امام علی علیه السلام، امام حسن علیه السلام همواره همراه و قوت قلب پدر بودند و زیر ولایت امام علی علیه السلام به‌عنوان کارگزار عالی آن حضرت در جنگ‌های جمل و صفین و نهروان شرکت کردند. در جریان توطئه‌های معاویه بر ضد حکومت امام علی علیه السلام و بی‌وفایی و نافرمانی مردم کوفه، امام حسن علیه السلام مطیع پدر خود و یار وفادار آن حضرت بودند.

یکم. دوره‌ی پیش از صلح

الف. دفاع از حریم ولایت

حضرت علی علیه السلام در شرایطی به شهادت رسیدند که جامعه هنوز در حقانیت ایشان به یقین نرسیده بود و نمی‌دانستند که حضرت علی به‌خاطر آرمان‌های مکتبی به میدان آمده است نه به‌خاطر تعصبات قبیله‌ای. مردم آن روز بر این باور نادرست بودند که درگیری حضرت علی علیه السلام و معاویه چیزی نیست، جز همان کشمکش‌های اجداد آنها در جاهلیت. فضای جامعه بر اثر تبلیغات مخرب معاویه چنان تاریک بود که هر لحظه بی‌حرمتی و تعرض به پیکر مبارک امیرالمؤمنین علیه السلام امکان داشت؛ از این رو امام حسن علیه السلام پنهانی پدرشان را به خاک سپردند و قبر ایشان را از چشم مردم پنهان داشتند تا از توطئه‌های خوارج و دیگران در امان بماند.

مردم پس از ایراد خطبه توسط امام حسن علیه السلام با ایشان بیعت کردند. در نقاط دیگر مملکت اسلامی به جز شام، همه‌ی استانداران برای آن حضرت از مردم بیعت گرفتند.

امام علیه السلام برای مقابله با معاویه، از همان آغاز امامت، تصمیمی راسخ و قاطع گرفته بودند؛ از این‌رو، به معاویه نامه نوشتند و دو تن از یاران خود را برای دعوت او به بیعت، روانه کردند. معاویه با امام بیعت نکرد و توطئه‌ی او علیه خلافت امام حسن علیه السلام با تصرف شهرهایی از مملکت اسلامی اوج گرفت.

افزون بر این امویان بر ضد امیرالمؤمنین علی علیه السلام و فرزندان‌شان تبلیغات دامن‌داری را آغاز کرده بودند و آنان را در ردیف عاملان قتل عثمان معرفی می‌کردند و معاویه را ولی دم او برمی‌شمردند. این حوادث در شرایطی صورت گرفت که مردم از جنگ خسته و به عافیت‌طلبی متمایل شده بودند.

ب. اعلام جهاد با معاویه

امام حسن علیه السلام برخورد قاطع و محکمی علیه معاویه اتخاذ و جاسوسان او را اعدام کردند. ایشان برای اتمام حجت به معاویه نامه نوشتند. امام با تسلیم نشدن معاویه، آفاق اسلامی را به جهاد فراخواندند و سپاه خود را تجهیز کردند.

معاویه هم راه تزویر، توطئه و حيله را در پیش گرفت و حتی دست به تطمیع و تهدید یاران امام حسن علیه السلام زد. این حيله‌گری‌ها و حضور دسته‌های مختلف در سپاه امام مانند: شیعیان راستین، خوارج، افراد سودجو و خواهان غنائم، افرادی که از روی تعصب قبیلگی به جنگ آمده بودند و عوامی که نمی‌دانستند چه می‌کنند، به ازمیان رفتن یکپارچگی سپاه امام کمک می‌کرد.

انتشار شایعات بی‌پایه به‌خصوص شایعه‌ی صلح امام پیش از تحقق آن سبب شد تا سپاهیان ایشان مضطرب شوند؛ تا آنجا که گروهی از خوارج به خیمه‌ی امام حسن علیه السلام حمله بردند و خیمه‌گاه امام را غارت کردند. تطمیع و تهدید برخی نیروهای ارشد نظامی و لشکریان امام، همچون: تطمیع عبیدالله بن عباس با یک میلیون درهم توسط معاویه، زخمی شدن امام توسط یکی از خوارج و سرانجام پیشنهاد صلح از سوی معاویه به امام حسن علیه السلام و در هم شکستن انسجام سپاه امام، آن حضرت را به پذیرش صلح وادار کرد.

پ. پذیرش صلح

امام حسن علیه السلام به علت حمایت و همراهی نکردن مردم، که سبب از دست‌دادن توان و قدرت نظامی برای رویارویی با معاویه شد و نیز برای حفظ تشیع و جان شیعیان، صلح را پذیرفتند. برقراری جنگ در آن شرایط نتایج سیاسی روشنی نداشت و چه‌بسا دستاوردی نداشت. امام علیه السلام شرایطی را در صلح گنجانده که منافع شیعیان را تأمین می‌کرد، مانند:

- عمل به کتاب خدا و سنت پیامبر ﷺ
- مخالفت با موروثی شدن حکومت (معاویه حق ندارد برای خود جانشین تعیین کند)
- امنیت شیعیان
- عدم توطئه از سوی معاویه علیه امام حسن علیه السلام و امام حسین علیه السلام
- ممنوعیت سب حضرت علی علیه السلام

دوم. دوره‌ی پس از صلح

الف. دفاع از حریم ولایت

معاویه پس از صلح، از مردم کوفه بیعت گرفت و از همان آغاز مفاد صلح را زیر پا نهاد و سبّ علی علیه السلام را به طور علنی آغاز کرد. او با هدف ساقط کردن حکومت امیرالمؤمنین علی علیه السلام و فرزندان وی از مشروعیت به مبارزه برخاست و به خلفای سه‌گانه قداست بخشید و با سبّ حضرت علی علیه السلام به دنبال محو کردن قداست ایشان بود. او برای رسیدن به اهداف شوم خود سیاست جعل حدیث را پیشه کرد. امام حسن در مسجد کوفه در دفاع از مشروعیت حکومت امیرالمؤمنین علی علیه السلام به سخنان رسول خدا صلی الله علیه و آله در غدیر خم استناد کردند و حق بودن خود را برای حکومت تصریح فرمودند. در آن خطبه دلایل صلح و واگذاری خلافت به معاویه را نیز اعلام کردند. امام با حلم و بردباری بی‌نظیر و برخورد کریمانه در برابر مخالفان صلح، علت و هدفهای صلح را تبیین کردند. ایشان پس از مدتی عراق را ترک و عازم مدینه شدند.

ب. مرجعیت علمی و اجتماعی مردم

با استقرار معاویه، بدعت در دین رواج یافت. او برای سرکوبی مخالفان، قوانینی محدودکننده را علیه شیعیان اعمال کرد. ممنوعیت پذیرش شهادت شیعیان، حذف نام شیعیان از دیوان بیت‌المال، سرکوب و ویران کردن خانه‌ی شیعیان، تحریم اقتصادی شیعیان، کشتن شخصیت‌های شیعی (حجر بن عدی و...). از جمله‌ی این محدودیت‌ها بود. امام حسن علیه السلام در چنین شرایطی با فعالیت علمی و فرهنگی در مدینه و ارتباط فعال با مردم، از محبوبیت و مرجعیت اجتماعی برخوردار شده بودند. افزون بر این، تربیت عالمان و راویان، نتیجه‌ی دیگری بود که در سایه‌ی فعالیت علمی امام به دست آمد.

پ. مرجعیت سیاسی مردم

محبوبیت امام حسن علیه السلام برای دستگاه خلافت سخت بود؛ از این رو، با تشکیل جلسات مناظره و مناظره می‌کوشید تا امام را تحقیر و جایگاه ولایت را مخدوش کند.

امام حسن علیه السلام هم با شرکت در این جلسات از مفسد و اسرار درونی آنها پرده برداشته و آنها را رسوا می‌کردند. سفر امام حسن علیه السلام به شام و شرکت در مناظرات ترتیب داده شده از سوی معاویه مشهور است.

امام در مدینه با آشکار کردن ماهیت اصلی حکومت معاویه، بیدار کردن افکار عمومی و وجدان خفته‌ی جامعه، برای قیام عاشورا زمینه‌سازی می‌کردند. به جرئت می‌توان ادعا کرد که صلح ایشان و اقدام‌های پس از آن، زمینه را برای قیام عاشورا آماده کرد.

به نگاهی دیگر، صلح ایشان در جای خود قیامی دیگر بود. تکریم امام حسین علیه السلام و معرفی ایشان به‌عنوان امام پس از خود از دیگر سیاست‌های امام حسن علیه السلام به شمار می‌رفت تا جامعه را در مسیر اصلی خویش رهنمون سازند. امام برای بقای نظام ارزشی اصیل اسلام و حافظان آن نظام (شیعیان) کوشیدند، با انفاق‌های کریمانه و رهنمودهای هدایتی از آنان در برابر فشارهای معاویه حمایت کنند و ایشان را از گزند توطئه‌های بی‌امان ضد شیعی حکومت مصون دارند. امام با جذب نیروهای بالقوه و افزودن آنها به جمع شیعیان، به بقای نظام ارزشی اسلام یاری رساندند.

سوم شاخصه‌های سیره‌ی امام حسن

یکم. صلح دوراندیشانه‌ی امام حسن علیه السلام باهدف: بقای نظام ارزشی اصیل اسلامی و حافظان آن نظام (شیعیان) - زمینه‌سازی برای قیام عاشورا با آشکار کردن ماهیت اصلی حکومت معاویه

دوم. دفاع از حریم امامت و ولایت و مشروعیت حکومت حضرت علی علیه السلام